

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades: la repercussió d'internet en el cas de l'aragonès

Santiago Jorge Paricio-Martín

Llicenciat en Filologia Hispànica (Universitat de Saragossa) i estudiant de Filologia Catalana (UOC)
sparicio@uoc.edu

Juan Pablo Martínez-Cortés

Grup de Tecnologies de les Comunicacions
Institut d'Investigació en Enginyeria d'Aragó (Universitat de Saragossa)
jpmart@unizar.es

Data de presentació: març de 2010

Data d'acceptació: abril de 2010

Data de publicació: maig de 2010

Resum

La llengua aragonesa és catalogada per la Unesco com a llengua en perill de desaparició. Pel nombre de parlants (prop de 10.000) i per la situació sociolingüística en què es troba (fragmentació, deserció lingüística, escassetat de projectes d'ensenyament, etc.), és la llengua que té menys vitalitat del sud-oest d'Europa i una de les que disposen de menys recursos i de possibilitats més baixes per a afrontar el futur. És per això que en aquest article estudiarem els avenços que s'han obtingut a partir dels mitjans que han aportat les noves tecnologies, especialment, gràcies a internet, els perills que se'n deriven, i les possibilitats de desenvolupament que es plantegen gràcies a l'aplicació de les TIC en una possible i necessària planificació estratègica d'aquesta llengua, com a exponent d'un cas de vulnerabilitat creixent. En aquest sentit, la reflexió que subjau en aquest article pot ser d'utilitat per a la situació d'altres llengües minoritzades, per a la seva planificació i el seu desenvolupament gràcies a internet.

Paraules clau

aragonès, internet, revitalització, planificació, llengua minoritzada, TIC

New ways to revitalise minority languages: The repercussions of the internet in the case of Aragonese

Abstract

Aragonese is listed by UNESCO as an endangered language. Due to the number of speakers (around 10,000) and the sociolinguistic situation it finds itself in (fragmentation, language desertion, lack of teaching projects, etc.), Aragonese is the language with the lowest levels of vitality in south-east Europe and that with the fewest resources and possibilities to face up to the future. This article studies the advances made via the media offered by new technologies, and the web in particular; the dangers deriving from these, and the possibilities for development arising from the application of ICTs in a possible and necessary strategic planning for the language, as a case study of growing vulnerability. The underlying reflection in this article is of great value for other minority languages, and their planning and development in terms of the internet.

Keywords

Aragonese, internet, revitalisation, planning, minority language, ICTs

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

Introducció

Hi ha una bibliografia cada vegada més abundant sobre la repercussió que té l'avenç de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en la promoció i la protecció de llengües minoritzades. Internet n'és l'exemple més important i, pel nombre d'eines i per les característiques que ofereix, s'ha postulat molt útil a l'hora de promoure accions i programes de revitalització de llengües que no es podrien haver dut a terme amb els mitjans convencionals. De fet, no solament ha aconseguit que llengües tant majoritàries com minoritàries puguin sobreviure en un entorn que es considerava anglòfon de manera preeminent, sinó que també permet incrementar-ne el nombre d'usuaris (Wright, 2004). El fet que el factor de la presència d'una llengua a internet pugui arribar a ser un element crucial per al seu futur el determina, a més, l'increment constant de l'ús que els parlants de mitjana edat i els joves fan de la xarxa. Així, Crystal (2000, pàg. 141) va augurar ja fa una dècada que «*an endangered language will progress if its speakers can make use of electronic technology*» [una llengua en perill progressarà si els seus parlants poden fer ús de la tecnologia electrònica].

Les experiències que s'han aplicat i s'han estudiat en llengües minoritzades de tot el món han obtingut resultats que en la majoria de casos conviden a l'optimisme. N'hi ha prou de repassar la bibliografia sobre revitalització de llengües com ara el hawaià, el maori, el gal·lès, l'irlandès, el mohawk, l'occità, el sard, l'amhàric, etc. (Wright, 2004; Galla, 2009; Cunliffe *et al.*, 2005; Eisenlohr, 2004; Bittinger, 2006; Djordjevi, 2007; Streiter *et al.*, 2006) per a observar com, en les llengües de les comunitats que tenen accés a les noves tecnologies, aquestes tenen un paper molt rellevant en els programes de revitalització que s'hi duen a terme, bé de manera planificada —com en el cas del hawaià des del 1994 (Galla, 2009)—, bé a partir de l'acció individual d'activistes o parlants, com en el cas de l'occità (Djordjevi, 2007).

Amb tot, per a obtenir resultats favorables s'han de donar una sèrie de condicionants que, sigui per qüestions culturals o per enfrontaments interns (Eisenlohr, 2004), cal mantenir controlats. Així, un dels problemes que s'han indicat del desenvolupament de les llengües nadiues americanes amb relació a les TIC ha estat que encara que aquestes tecnologies els oferien en teoria unes possibilitats de supervivència superiors, a la pràctica diversos factors ho impediën: i) una concepció de la llengua unida a la tradició i el passat, que en feia estrany l'ús amb la tecnologia; ii) la inexistència de programes i materials creats per la pròpia

comunitat i el rebuig dels materials creats pels estudiosos externs, desvinculats de la seva realitat; i iii) l'absència d'accions adreçades al jovent, més permeable i receptiu als canvis (McHenry, 2002). En aquest sentit, s'ha de tenir present que si una comunitat de parlants decideix no mantenir la seva llengua, aquesta és relegada inexorablement a l'oblit (Fishman, 1991; Warschauer *et al.*, 2003).

A més, cal tenir en compte que les actuacions a internet sobre llengües minoritzades les solen dur a terme institucions estatals, organitzacions no governamentals o, en molts casos, una classe mitjana local que desitja protegir la llengua (Eisenlohr, 2004). Això implica que sense protecció oficial han de ser els estudiosos, els activistes, els educadors, etc., els qui generin els recursos suficients per mantenir la comunitat digital.

1. La llengua aragonesa

L'aragonès és una llengua romànica¹ parlada al nord de la Comunitat Autònoma d'Aragó per una població de prop de 10.000 parlants. Recentment ha estat reconeguda legalment amb l'estatus de «llengua pròpia i històrica» legislativament,² a més de formar part de les llengües a les quals s'aplica, a Espanya, la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. Finalment, la Unesco el cataloga com a «llengua en perill» al seu *Atlas interactiu de les llengües en perill al món* (Unesco, 2009).

2. L'aragonès a internet

L'aragonès ha estat present al web des del 1994, quan es va crear la pàgina web de l'Associació Cultural Nogarà-Religada. Des de llavors, el creixement de la seva presència a la xarxa ha estat paral·lel al d'altres llengües d'Europa occidental. Si cap el 1995 el percentatge de pàgines web en anglès era del 80%, les mesures més recents de la diversitat lingüística a la xarxa atorguen a l'anglès un predomini del 45% (Pimienta *et al.*, 2009). És evident que aquesta tendència a l'augment de la diversitat lingüística a la xarxa també ha tingut un efecte positiu en l'aragonès, malgrat la pèrdua gradual de parlants patrimonials.³

2.1. Pàgines web

El portal web en aragonès *Charrando.com*, fundat el 2002, proporciona llistes de pàgines web en aragonès, a més de disposar d'una

1. Per a una breu introducció a la llengua, vegeu López (2000, pàg. 98-105).

2. Llei 10/2009, de 22 de desembre, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó. *Boletín Oficial de Aragón*, núm. 252, de 30 de desembre de 2009.

3. Per a més informació, vegeu Nagore (2002).

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

col·lecció molt interessant de recursos propis. Hi accedeixen cada mes un total de 7.000 visites úniques i té un butlletí de novetats en el qual hi ha subscrits més 1.000 usuaris.⁴ A més, és un dels pocs espais de la xarxa en què es pot trobar publicitat en aragonès. En el portal es distingeixen les categories següents: associacions culturals (20), pàgines sobre l'Aragó i els seus pobles (17), mitjans de comunicació (26), humanitats i música (26), societat i política (45), recursos sobre l'aragonès (45) i pàgines personals i blogs (60). Val a dir que el grau d'actualització de continguts d'aquestes seccions és molt variable, i també la quantitat i la qualitat d'informació de cadascuna.

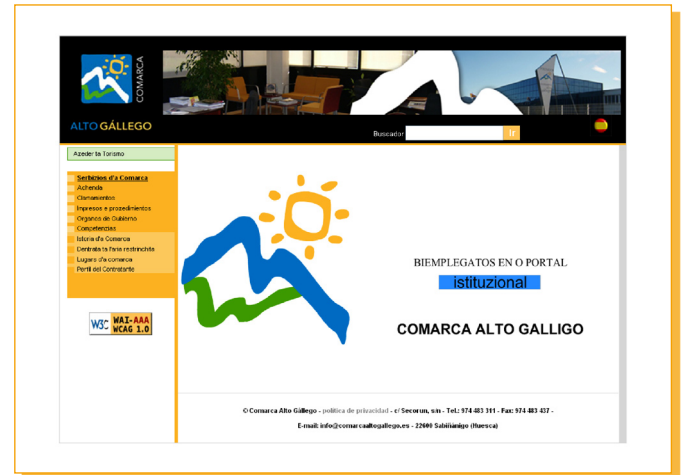
Imatge 1. Portal web *Charrando.com*

Contràriament al que s'esdevé en altres idiomes amb suport oficial (Cunliffe, 2009), la contribució de les institucions a la visibilitat de la llengua a internet és mínima —tan sols El Justicia de

Aragón⁵ o la comarca Alto Gállego⁶ tenen webs gairebé íntegrament navegables en aragonès.

Imatge 2. Web de la comarca Alto Gállego

També és molt escassa la presència de la llengua aragonesa en pàgines comercials o de negocis, i són les associacions culturals, les associacions de tipus polític —com a marcador d'identitat (Cunliffe, 2009)— i els individus particulars els responsables de la presència de l'aragonès a la xarxa. A més, a manca d'un estudi rigorós, es percep que una majoria d'aquests llocs web els mantenen associacions o persones localitzades fora de les zones d'ús habitual de la llengua.

2.2. Blogs

El fenomen dels blogs ha facilitat molt als individus i als col·lectius la publicació de continguts en línia, cosa que ha redundat en un augment d'usuaris, de lectors i de temes vinculats a l'aragonès amb visibilitat a internet. Els primers blogs en aragonès van néixer el 2004. El 2006 se'n comptabilitzaven 11, i actualment, com a dada orientativa, tenim comptabilitzats 28 blogs actius amb almenys una actualització mensual, dels quals 15 s'actualitzen com a mínim una vegada per setmana, encara que la xifra pugui variar.

Els temes són diversos: culturals, de notícies, tècnics, científics, personals, de sexualitat, polítics, reivindicatius, d'associacions i grups, educatius, etc. En la majoria dels casos els escriuen parlants que han après la llengua com a L2, si bé es poden llegir alguns blogs en dialecte cheso, belsetán o somontanés, entre altres.⁷

4. Dades de febrer del 2009, extretes d'una comunicació personal.

5. Vegeu: <http://www.eljusticiadearagon.com/index.php?cambia_idioma=1&zona=que_es>.

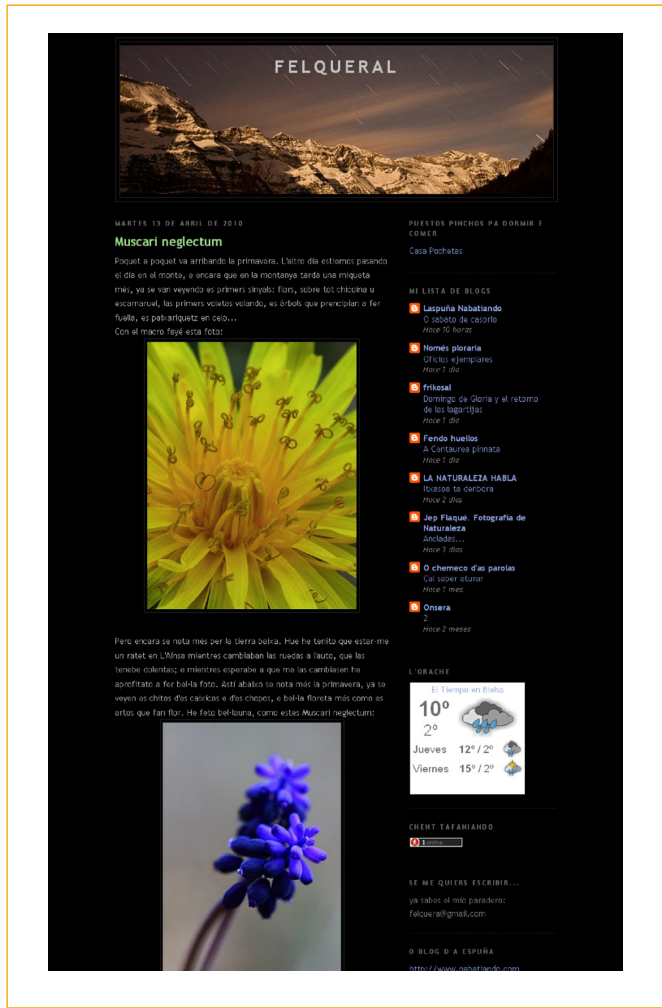
6. Vegeu: <<http://www.comarcaaltogallego.es/index.asp?idioma=aragonés>>.

7. Per a una llista incompleta, vegeu el web <<http://www.charrando.com/cat4.php>>.

http://dighum.uoc.edu

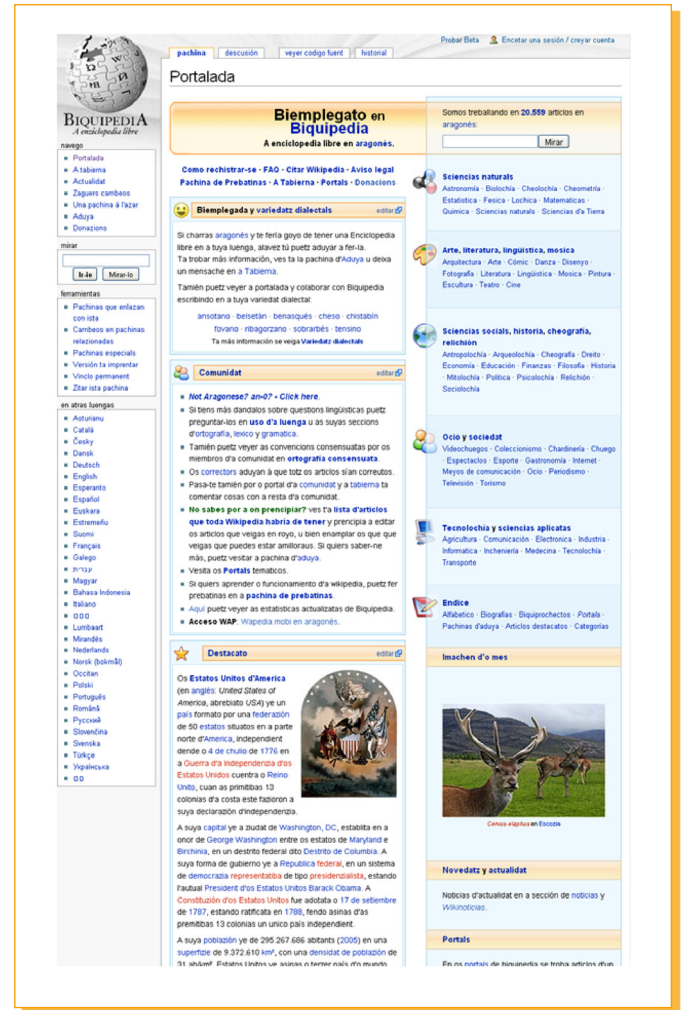
Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

Imatge 3. Blog Felqueral

Wikipedia en aragonès és actualment el principal corpus accessible digitalment en aragonès, tant per l'extensió com per l'amplitud temàtica que té.

Imatge 4. Portalada Biquipedia (Wikipedia en aragonès)

2.3. Llocs web col·laboratiu (Wikipedia)

Algunes eines recents, com la tecnologia wiki, han permès, gràcies a les possibilitats del treball col·laboratiu i distribuït, el creixement de projectes que haurien estat impensables fa tan sols deu anys, com la creació d'una enciclopèdia en aragonès.

Actualment, la Wikipedia en aragonès⁸ té 20.569 articles enciclopèdics amb més de 5,8 milions de paraules (cosa que la situa en la posició 70 per nombre en el conjunt de les 270 llengües editades),⁹ superant idiomes oficials amb milions de parlants com el bielorrús o l'afrikaans, la qual cosa l'ha convertit en la llengua natural amb un nombre d'articles més elevat per parlant.¹⁰ La

2.4. Premsa i mitjans de comunicació a la xarxa

Respecte a altres llengües minoritàries, crida l'atenció la pràctica absència de mitjans d'informació d'actualitat en aragonès, reflex fidel del que passa fora d'internet: no existeixen agències de notícies, ni publicacions diàries o setmanals.¹¹ En el passat hi ha

8. Vegeu: <http://an.wikipedia.org>.

9. Vegeu: <http://meta.wikimedia.org/w/index.php?title=List_of_Wikipedias>.

10. Vegeu: <http://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias_by_speakers_per_article>.

11. Llevat de l'excepció d'un petit article de tipus costumista i periodicitat mensual al suplement dominical del diari *Heraldo de Aragón*.

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

hagut pàgines de notícies actualitzades periòdicament, com el *fanzine O Lupo* (1997-2003) i la publicació d'actualitat *A Rebista* (2000-2003), però avui dia es pot dir que els blogs són l'única font de notícies d'actualitat (i els autors dels blogs, conscients d'això, representen aquest paper per a la comunitat). Actualment, només es poden llegir revistes de temàtica cultural com *Ambista* (amb una mitjana de visites mensuals de 4.865, i de descàrregues mensuals de 1.479),¹² o versions electròniques de revistes especialitzades en paper com *Fuellas d'infomazió d'o Consello d'a Fabla Aragonesa*.¹³

2.5. Xarxes de parlants

En una comunitat de parlants reduïda i dispersa, les noves tecnologies permeten crear xarxes i comunitats virtuals de parlants en què la llengua vehicular és l'aragonès (i sovint, el nexa d'unió). A l'existència de fòrums de discussió i llistes de correus (existents, almenys, des del 1997), se sumen ara les xarxes socials com Facebook, Twitter o Tuenti, en les quals l'aragonès s'utilitza en comunicacions personals i serveix de vincle per a la creació de grups o xarxes d'usuaris.

En aquestes xarxes, tret d'algunes excepcions, els parlants nadius en bona part tendeixen a comunicar-se en castellà, practicant, en tot cas, el bilingüisme passiu. A més, les xarxes socials comencen a afavorir el contacte entre parlants nadius i nous parlants, i alguns projectes comencen a facilitar la formació de comunitats virtuals d'usuaris. Aquesta consciència de comunitat i el desig d'enfortir-la els ha portat a fer trobades presencials, com les *trobades de fabloggers* o les *trobades de wikipedistas*.

2.6. Materials lingüístics de consulta

El volum de material lingüístic de l'aragonès accessible per mitjà del web és modest, però està en creixement constant. Iniciatives globals com *Google Books* o *Internet Archive* permeten als investigadors accedir a estudis lingüístics, vocabularis i transcripcions de texts en aragonès medieval, els drets d'autor dels quals han expirat. També es troben en versió digital una important quantitat d'estudis lingüístics publicats en revistes científiques com *Archivo de Filología Aragonesa*. No obstant això, hi ha una manca de recursos lingüístics de referència per al parlant mitjà.

En l'àmbit audiovisual, podem destacar les iniciatives *Charrandotb.com* i *Radiocharrando.com*, que funcionen com a repositoris de recursos de vídeo i àudio, respectivament. Des que es va crear

el 2005, *Charrandotb.com* ha registrat un total de 100.000 visualitzacions, cosa que dóna idea del seu interès divulgatiu. A més, el magnífic *Archivo Audiovisual del Aragonés*, iniciat el 2002 per l'Associació Cultural Parola,¹⁴ constitueix una important experiència de recuperació, investigació i difusió del patrimoni lingüístic aragonès. És format per 150 hores d'enregistraments audiovisuals de més de 300 parlants nadius en 53 localitats de totes les zones d'ús. Aquest material ha començat a estar disponible per mitjà de Youtube (de moment, 34 fragments de diferents zones) i s'han superat les 400 visites mensuals. Tot plegat acabarà estant disponible en un lloc web amb documents dels dos costats del Pirineu central (aragonès i occità/gascó).

Imatge 5. Lloc web de l'Associación Parola

2.7. Divulgació i ensenyament de la llengua

La disponibilitat de plataformes de codi obert per a la gestió de cursos en línia, com ara Moodle, ha permès ampliar l'oferta de l'aprenentatge de l'aragonès per a adults, dut a terme per associacions, en cursos en línia. Així, l'*Escuela d'Aragonés* de l'Associació Cultural Nogarà,¹⁵ que imparteix cursos a una mitjana anual de 100 persones, ofereix des del 2007 cursos en què s'utilitzen les possibilitats de comunicació de Moodle i aplicacions externes (com Skype) per a cobrir l'ensenyament de les diferents competències lingüístiques.

12. Revista electrònica sobre patrimoni aragonès, que inicialment es publicava íntegra en aragonès i actualment també conté texts en castellà (<<http://www.ambista.com>>).

13. Vegeu: <<http://www.consello.org/fuellas.htm>>.

14. Vegeu: <<http://www.acparola.com>>.

15. Vegeu: <<http://www.nogara-religada.org>>.

<http://dighum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

També es pot destacar el blog *A clics de l'Ainsa*,¹⁶ realitzat per la classe d'aragonès del Colegio de L'Ainsa, en el qual es descriuen les activitats que han fet els alumnes i es publiquen alguns treballs.

Imatge 6. Blog *A clics de l'Ainsa*

Qui ye qui?
Marzo 23, 2009 por aclica

Cuan empezíabab el curso es ninos d'aragonés se ban fer un dhuego ta ellos que se diz "Qui ye qui". Tiens que estar dos ta chugar, y cal adobinar el animal que se le entrafila al atro. Si quiers fer-te-ne un, puez baixar-te lo preziso de [aqui](#). Tiens basta una caixeta ta replregar-te toz es animals.

¿Cómo se chuga? Bien fácil. Primer espartes as bichos per la mesa. Dimpués las fendo preuntas un al detrás de l'atro a las que sólo puez decir "sí" u "no":
¿Tiene codas?
¿Tiene orellas?
¿Ye gran?
...

Seguites lo que diga l'atro, bas replgando es animals que beigas que no cumplan con lo que preguntas. Cuan sepas seguro cuallo ye el animal de l'atro, el dizes. Si enziertas, ganas, y si no, pierdas la bez.

os bichos de "Qui ye qui":
auca, petri, zapo, teixtri, paniquessa, hirgardana, bobón, güello, saltapaus, can, banyista, abaput, chizardo, rabosa, limaco, conelle, puz, gurrón, releméco, mixín, balanca, akja, facón, craba.

0/09

Esrito en [Chuegos](#) | [3 Comentarios](#) >

San Chorche y el dragón
Abril 23, 2009 por aclica

¿An será San Chorcho? Nusatros sólo en bisto dragons...

3. Problemàtica

Malgrat que els recursos que s'han descrit abans manifesten una vitalitat de la llengua a internet més gran de la que hi ha al «món no virtual», l'ús de l'aragonès a la xarxa té uns problemes determinats derivats de la seva peculiar situació sociolingüística.

Hi ha una fractura, tant en el món real com en el digital, entre els parlants nadius d'aragonès i els nous parlants que han après un model més o menys estàndard de la llengua. En aquest sentit, internet representa el reflex de la societat, ja que s'observa un grau de participació més baix dels primers en projectes en línia o en llocs participatius. En efecte, els nous parlants, amb una mitjana d'edat més baixa i procedents de l'entorn urbà, tenen una visibilitat a internet molt més elevada que els parlants nadius, una població més envellida i procedent de l'entorn rural. Així, doncs, el panorama d'usuaris parlants d'aragonès és, d'una banda, una comunitat de nous parlants amb nombrosos vincles d'unió i activitats compartides, i de l'altra, diverses microcomunitats de parlants dels diferents dialectes, amb poc encreuament o poca hibridació entre ells.

L'absència de normativització sòlida de la llengua¹⁷ unida a la falta d'ensenyament fa que s'hagi pogut observar una profusió de models de llengua, la qual cosa pot dificultar la identificació dels mateixos parlants amb els diferents models. L'absència de terminologia específica en molts àmbits nous té com a conseqüència o bé l'abandonament de l'aragonès pel castellà, o bé l'adopció de solucions individuals, que al seu torn poden produir rebuig i estranyesa en altres parlants. En llengües com el gal·lès, s'ha documentat la preferència pels recursos en la llengua majoritària quan la versió en la llengua pròpia contenia termes amb què els parlants estaven poc familiaritzats o quan el model usat era massa artificios (Cunliffe, 2009).

La llengua aragonesa, finalment, no disposa de webs, diaris o portals de referència que funcionin com a nuclis d'irradiació de la informació i que permetin més cohesió de la comunitat. Així, malgrat que hi ha un nivell d'activitat elevat, encara hi ha una tipologia de recursos dispersa i encara és limitada perquè el parlant d'aragonès pugui utilitzar funcionalment la seva llengua en l'àmbit digital.

4. Cap a una política i una planificació estratègiques

Aquest apartat és producte de la necessitat de planificar una política lingüística detallada per a l'aragonès que inclogui components

16. **Vegeu:** <<http://aclica.wordpress.com>>.

17. Per a més informació remetem a Metzeltin (2004, pàg. 199-205), Berceo (2003) i al Estudio de Filología Aragonesa (2010).

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

específics per a internet, que hauria de seguir línies d'actuació específiques i diferents de les del món «real» (Diki-Kiridi, 2007). Afortunadament, hi ha una àmplia bibliografia d'experiències anteriors sobre llengües minoritàries i la seva promoció a internet que poden servir de full de ruta per a programar actuacions necessàries per a l'aragonès (vegeu l'apartat «Introducció»).

Els actors del disseny i la posada en marxa d'aquestes accions han de ser, com en tot procés de política i planificació, els diferents estaments participants de la llengua en conjunt, si bé hem d'establir una certa jerarquització pel que fa a la importància i la repercussió que té cadascun:

- El Govern d'Aragó, mitjançant la coordinació i el disseny del procés, de campanyes de sensibilització i promoció, visibilitat de la llengua als seus portals, creació i foment de recursos i tecnologies lingüístiques, etc. En aquest sentit, l'oficina tècnica de Política Lingüística que s'ha creat recentment hauria de tenir present les possibilitats que ofereix internet.
- Els mitjans de comunicació, especialment, els públics, com en el cas de la BBC i la promoció del gal·lès,¹⁸ o de la Radiotelevisión del Principado de Asturias¹⁹ i Europapress²⁰ i la promoció de l'asturià.
- Les administracions locals (comarques i ajuntaments), amb l'ús de les seves varietats en els portals d'internet i la publicació de recursos sobre aquestes varietats (toponímia, llegendes, etc.).
- La comunitat de llengua aragonesa. La creació de petits projectes sense suport institucional pot ser molt interessant, com s'ha vist per a altres llengües. Aquest procés, almenys, ja ha començat per a l'aragonès.

4.1. Creació de recursos lingüístics de correcció i assessorament

Un dels problemes amb què s'enfronta l'aragonès, clau a l'hora de desenvolupar un corpus acceptable lingüísticament, és la diversitat de models, la seva correcció i les possibilitats d'assessorament o supervisió que s'han de promoure perquè no es produeixi l'efecte de rebuig que hem comentat anteriorment per al gal·lès (Cunliffe, 2009). Les últimes tecnologies del llenguatge i la lingüística computacional possibiliten el desenvolupament d'eines d'una gran utilitat per a la revitalització de les llengües minoritàries en

l'àmbit digital: sintetitzadors i reconeixedors de veu, correctors i traductors. Si bé el desenvolupament d'aquestes tecnologies *ex novo* per a un idioma no és senzill, l'existència de projectes de programari lliure (Apertium,²¹ Festival,²² HTS,²³ etc.) i la possibilitat de reutilitzar una bona part de les estructures dels projectes desenvolupats per a llengües properes, com el català, permetran abordar-los per a l'aragonès amb un esforç moderat.

4.2. Creació de portals de referència

Per a suplir la inexistència de portals de referència en diversos àmbits, és clau la creació de projectes que, tant pels pocs recursos que es requereixen per a activar-los com per la facilitat de manteniment, la funcionalitat i la importància que tenen per a la llengua, haurien de tenir una gran prioritat. Així, doncs, és imprescindible la posada en marxa d'un portal de premsa digital en aragonès, a imatge dels existents en altres llengües,²⁴ que ocupi un àmbit més professional, unitari i global que els blogs actuals, o els agregadors de blogs, com ara Netvives o Google Reader. Tot això sense oblidar que les comunitats lingüístiques minoritàries solen expandir les seves llengües en línia mitjançant continguts específicament alineats amb les seves necessitats i les seves aspiracions comunitàries (Cunliffe *et al.*, 2005; Galla, 2009), i que sense l'aprovació i l'ús de les comunitats el futur que es pot esperar d'aquestes accions dissenyades amb aquesta finalitat és ben precari.

En aquest sentit, no tan sols és necessari incrementar el nombre de pàgines en aragonès accessibles a la societat de manera monolingüe, sinó també la implantació de pàgines de referència bilingües que, a més, poden fer possible la potenciació de l'ús de l'aragonès gràcies a propostes d'interfícies (Cunliffe, 2009) que poden projectar l'interès per la llengua minoritària, dins del bilingüisme, sobre la majoritària.

4.3. Normalització en xarxa

Per al procés d'aplicació de la política i la planificació lingüística sobre l'estatus de la llengua a internet són necessàries la posada en marxa de campanyes específiques i la potenciació del màrqueting en la llengua.

En el primer cas, es poden diferenciar tres tipus de campanyes possibles, tenint presents els recursos escassos de l'aragonès: i) campanyes educatives dutes per part de les entitats oficials d'edu-

18. Vegeu: <<http://www.bbc.co.uk/cymru/>> i <<https://www.bbc.co.uk/wales/learnwelsh/>>.

19. Vegeu: <<http://www.estayadasturiano.com/>>.

20. Vegeu: <<http://www.europapress.es/asturies/asturiano/>>.

21. Vegeu: <<http://www.apertium.org/>>.

22. Vegeu: <<http://www.cstr.ed.ac.uk/projects/festival/>>.

23. Vegeu: <<http://hts.sp.nitech.ac.jp/>>.

24. Vegeu per a l'asturià <www.asturnews.com> i <www.asturies.com> com a màxims exemples.

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

ció i els seus centres o bé per les associacions locals (Diki-Kiridi, 2007) per a introduir els escolars en les TIC i l'aragonès mitjançant la utilització de materials pedagògics específics; ii) campanyes nascudes de les oficines de Política Lingüística o d'associacions, de manera coordinada, amb l'objectiu de promocionar l'aragonès per part dels parlants joves en àmbits rurals i urbans; i iii) elaboració de recursos que es desenvolupin en xarxes socials, com ara grups d'usuaris, llistes de distribució o esdeveniments, de manera que no solament creïn comunitat, sinó que serveixin per a donar presència a la llengua.

En el segon cas, s'ha de potenciar l'ús comercial de l'aragonès, tenint en compte les característiques inherents de la llengua: una comunitat reduïda d'usuaris conscienciats i actius, segments de mercat específic, perfils d'usuaris similars, etc. Aquest ús comercial, fins ara només incipient, pot comportar una retribució als creadors i un increment del prestigi que la llengua pot tenir per als usuaris gràcies a l'ús de la llengua en anuncis i publicitat web.

Finalment, com assenyala Romance (2008) quan es refereix a la necessitat d'un espai comunicatiu en aragonès, internet és una de les esperances per a crear una comunitat de parlants i una xarxa d'espais informatius sobre la llengua aragonesa i en llengua aragonesa.

4.4. Divulgació i ensenyament

Un dels usos més estesos i dels quals es pot treure més partit per a les llengües minoritàries mitjançant les TIC és la possibilitat de dur a terme accions d'ensenyament i divulgació en línia (Wright, 2004), de coordinar i crear una massa crítica de voluntaris i parlants actius, i de fer projectes cooperatius. L'aragonès ha d'ampliar la seva oferta ja existent de formació a distància amb cursos i tallers específics, amb fórmules mixtes d'ensenyament a distància i presencial, o amb materials més bons i un nombre més gran d'associacions i entitats amb capacitat per a oferir-la, o amb accions com «la paraula del dia», molt esteses en altres llengües. A més, s'ha de potenciar la creació i l'ús de xarxes socials que permetin posar en contacte parlants amb estudiants,²⁵ de manera que es puguin produir relacions d'ensenyament voluntari d'individu a individu, i potenciar l'ús del web com a lloc per a difondre tasques d'ensenyament, projectes cooperatius, materials educatius, immersió d'adults per mitjà de recursos multimèdia, cursos i tests per a autoassessorar-se en l'aprenentatge de la llengua, etc. Com a al·licient, cal dir que aquests projectes han estat molt satisfactoris en altres llengües com el gal·lès i el hawaïà, i en llengües nadiues americanes, com el mohawk, l'inupiaq, el chiricahua o el dena'ina, entre altres (McHenry, 2002; Warschauer, 2002; Wright, 2004; Cunliffe *et al.*, 2005; Bittinger, 2006; Galla, 2009).

5. Conclusions

En aquest estudi hem intentat mostrar la situació de la llengua aragonesa amb relació a les mancances i als problemes que té, però també amb relació als èxits i a les perspectives de futur com a llengua minoritzada que es pot desenvolupar, i que de fet ho comença a fer, gràcies a les possibilitats que ofereixen les TIC.

Així, malgrat que l'aragonès està en una situació catalogada com a perillosa, és rellevant fer notar que la comunitat de parlants, en especial, els que l'han adquirit com a segona llengua, duen a terme des de fa uns quants anys activitats destacables de creació de llocs de referència, comunitats en línia, webs i blogs de temàtiques variades i de qualitat creixent, arxius audiovisuals, enciclopèdies o projectes incipients de localització de programari, que poden aportar en un futur pròxim un conjunt d'eines imprescindibles no tan sols per a donar visibilitat i prestigi a la llengua, sinó també per a potenciar-ne l'ús i la promoció a internet, que pot revertir beneficiosament en la situació real de la llengua.

És interessant presentar, en aquest sentit, un quadre obtingut de Diki-Kiridi (2007) en el qual seguim, de manera adaptada i estesa, el seu model de planificació per a «assegurar la presència d'una llengua en el ciberespai», en que es comenten els diversos passos que caldria fer.

Accions per dur a terme	Nivell d'acompliment de l'aragonès
1. Selecció de textos (audiovisuals) i transcripció	Incipient
2. Elaboració d'una ortografia compatible amb l'ús a internet	Alt
3. Creació d'obres de referència: diccionaris, gramàtiques, enciclopèdies...	Baix
4. Desenvolupament terminològic: específic de les TIC	Baix
5. Mapa de caràcters i font tipogràfica	Complet
6. Localització de programari: traducció i adaptació	Incipient
7. Elaboració de continguts culturals: literatura, art	Mitjà
8. Vies d'accés al ciberespai: portals, diaris, webs i blogs	Mitjà-alt
9. Desenvolupament de la comunitat: xarxes socials, fòrums, xats	Mitjà-baix
10. Cerca d'instruments de referència: suports institucionals	Nul

25. Un exemple d'aquestes xarxes és *Busuu.com* (<<http://www.busuu.com>>), en la qual la comunitat de parlants d'aragonès és insignificant, però el fet que es faci pública pot aportar innombrables recursos a la llengua.

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

D'aquesta manera, els tres punts clau —creació de recursos lingüístics i localització de programari, normalització a la xarxa, i educació i divulgació—, els han d'assumir com a essencials les autoritats competents, o els han d'analitzar les associacions per a abordar accions coordinades. Pel que fa a les autoritats competents, cal esperar que, gràcies al nou marc legal, siguin les institucions públiques les que decideixin liderar el procés després de dècades d'oblit, si bé és preocupant el seu possible ajornament fins als resultats de les properes eleccions autonòmiques del 2011.

Finalment, s'han constatat en projectes concrets, com ara l'educació en línia, les xarxes socials, o els projectes col·laboratius, les possibilitats que internet ofereix a les llengües minoritzades que, amb l'ajuda de programari lliure i amb les possibilitats d'expansió de les tecnologies del llenguatge a la xarxa, s'han de preparar per a un procés de canvi que l'aragonès no hauria d'obviar en nom de la seva supervivència.

Referències bibliogràfiques

- BERCEO, R. (2003). «Normativisation, a priority for aragonese» [article en línia]. A: *I Mercator International Symposium on Minority Languages and Research*, en el Mercator Media Centre (8 i 9 d'abril de 2003: Aberystwyth, Gal·les). <<http://www.aber.ac.uk/mercator/images/Bercero.pdf>>
- BITTINGER, M. (2006). «Software helps revitalize use of Mohawk language» [article en línia]. *Multilingual*. Vol. 17, núm. 6, pàg. 1-3. Sandpoint: MultiLingual Computing, Inc. <http://www.tekom.de/upload/alg/tcworld_06-06.pdf>
- CRYSTAL, D. (2000). *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CUNLIFFE, D.; HERRING, R. (2005). «Promoting minority-language use in a bilingual online community». *New Review in Hypermedia and Multimedia*. Vol. 11, núm. 2, pàg. 157-179. Taylor and Francis Ltd.
- CUNLIFFE, D. (2009). «The Welsh language on the internet: linguistic resistance in the age of the network society». A: G. GOGGIN, M. MCLELLAND (eds.). *Internationalizing Internet Studies: Beyond Anglophone Paradigms*. Nova York: Routledge. Pàg. 96-111.
- DIKI-KIRIDI, M. (2007). «¿Cómo garantizar la presencia de una lengua en el ciberespacio?» [en línia]. A: *Unesco publications for the World Summit on the Information Society*. Unesco. <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001497/1497865.pdf>>
- DJORDJEVIĆ, K. (2007). «Une utopie pluraliste en ligne: l'occitan sur internet». *Studies about languages*. Núm. 10, pàg. 53-59.
- EISENLOHR, P. (2004). «Language revitalization and new technologies: Cultures of electronic mediation and the refiguring of communities». *Annual Review of Anthropology*. Núm. 33, pàg. 21-45.
- ESTUDIO DE FILOLOGÍA ARAGONESA (2010). *Propuesta ortográfica provisional de l'Academia de l'Aragonés* [en línia]. Edicions Dichitals de l'Academia de l'Aragonés. <http://www.academiadelaragones.org/biblio/PROPUESTA_ORTOGRAFICA_PROVI.pdf>
- FISHMAN, J. (1991). *Reversing language shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matter.
- GALLA, C. (2009). «Indigenous Language Revitalization and Technology From Traditional to Contemporary Domains». A: J. REYHNER, L. LOCKARD (eds.). *Indigenous Language Revitalization: Encouragement, Guidance & Lessons Learned*. Flagstaff (Arizona, Estats Units): Northern Arizona University. Pàg. 167-182.
- LÓPEZ, L. (2000). *El català, llengua romànica*. Barcelona: Edicions 62.
- MCHENRY, T. (2002). «Words as big as the screen: native american languages and the internet». *Language Learning & technology*. Vol. 6, núm. 2, pàg. 102-115.
- METZELTIN, M. (2004). *Las lenguas románicas estándar. Historia de su formación y de su uso*. Oviedo: Academia de la Llingua Asturiana.
- NAGORE, F. (2002). «El aragonés hablado en el Alto Aragón: Del bilingüismo diglósico a la sustitución lingüística» [en línia]. A: *Actas/Proceedings del II Simposio Internacional sobre o Bilingüismo de 23-26 de octubre en la Universidad de Vigo*. Vigo: Universidad de Vigo. Pàg. 967-987. <<http://webs.uvigo.es/ssl/actas2002/04/11.%20Francho%20Nagore%20Lain.pdf>>
- PIMIENTA, D.; PRADO, D.; BLANCO, Á. (2009). «Twelve years of measuring linguistic diversity in the Internet: balance and perspectives» [article en línia]. A: *Unesco publications for the World Summit on the Information Society*. Unesco. <<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001870/187016e.pdf>>
- ROMANCE, J. (2008). «A nezesidat d'a creyazió d'un espazio comunicatibo en aragonés». *O Espiello*. Núm. 26, pàg. 16-17. Saragossa: Asoziación Cultural Nogará.
- STREITER, O.; SCANELL, K. P.; STUFLESSER, M. (2006). «Implementing NLP projects for noncentral languages: instructions for funding bodies, strategies for developers». *Machine Translation*. Núm. 20, pàg. 267-289.
- UNESCO (2009). *Atlas Interactivo UNESCO de las Lenguas en Peligro en el Mundo* [en línia]. <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206>>
- WARSCHAUER, M. (2002). «Languages.com: The Internet and linguistic pluralism». A: I. SNYDER (ed.). *Silicon literacies: Communication, innovation and education in the electronic age*. Londres: Routledge. Pàg. 62-74.

<http://digithum.uoc.edu>

Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades...

WARSCHAUER, M.; FLORIO-HANSEN, I. DE (2003). «Multilingualism, identity, and the Internet». A: A. HU, I. DE FLORIO-HANSEN (eds.). *Multiple identity and multilingualism*. Tübingen: Stauffenburg. Pàg. 155-179.

WRIGHT. S. (2004). «Thematic Introduction» [article en línia]. *International Journal on Multicultural Societies*. Vol. 6, núm. 1, pàg. 5-13.
<www.unesco.org/shs/ijms/vol6/issue1/ed>

CITACIÓ recomanada

PARICIO-MARTÍN, Santiago Jorge; MARTÍNEZ-CORTÉS, Juan Pablo (2010). «Noves vies de revitalització per a llengües minoritzades: la repercussió d'internet en el cas de l'aragonès» [article en línia]. *Digithum*. Núm. 12. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].

<<http://digithum.uoc.edu/ojs/index.php/digithum/article/view/n12-paricio-martinez/n12-paricio-martinez>>
ISSN 1575-2275

Aquesta obra està subjecta a la llicència de **Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 Espanya** de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista i la institució que la publiquen (*Digithum*; FUOC); no en feu un ús comercial i no en feu obres derivades. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Santiago Jorge Paricio-Martín

Llicenciat en Filologia Hispànica (Universitat de Saragossa)
i estudiant de Filologia Catalana (Universitat Oberta de Catalunya)
sparicio@uoc.edu

Santiago Jorge Paricio-Martín és llicenciat en Filologia Hispànica per la Universitat de Saragossa i estudiant de Filologia Catalana per la Universitat Oberta de Catalunya.

Pel que fa a la investigació lingüística, ha dut a terme projectes d'investigació finançats pel Govern d'Aragó i la Unió Europea relatius a l'aragonès chistabín, ribagorçà i medieval, i ha estat becat pel Ministeri d'Educació i Ciència, en col·laboració amb la Universitat de Saragossa, per a estudiar l'evolució de l'aragonès occidental. Com a divulgador de l'aragonès, ha estat ponent en cursos i simposis, i docent i coordinador d'activitats formatives. És autor de diversos articles de lingüística aragonesa, guanyador de diversos premis de literatura i promotor d'activitats de desenvolupament de l'aragonès gràcies a les TIC.

Juan Pablo Martínez-Cortés
 Grup de Tecnologies de les Comunicacions
 Institut d'Investigació en Enginyeria d'Aragó (Universitat de Saragossa)
 jpmart@unizar.es

Instituto de Investigación en Ingeniería de Aragón
 Departamento de Ingeniería Electrónica y Comunicaciones
 María de Luna, 1
 50018 Zaragoza

Juan Pablo Martínez-Cortés és doctor enginyer de Telecomunicació i professor titular del Departament d'Enginyeria Electrònica i Comunicacions de la Universitat de Saragossa. És membre del Grup de Tecnologies de les Comunicacions de l'Institut d'Investigació en Enginyeria d'Aragó. La seva activitat investigadora se centra en el processament estadístic de senyals, amb un interès especial pels senyals biomèdics. Així mateix, participa en diversos projectes d'aplicació de les TIC a l'aragonès (tecnologies de la parla, creació i difusió de continguts lliures, traducció de programari i ensenyament a distància).

